

Зорица П. Веиновић¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет,
Београд, Србија

Оригинални
научни рад

Јелена М. Станишић

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Скала Нова еколошка парадигма из перцептивне еколошких наратива будућих учитеља и васпитача²

Резиме: Скалом Нова еколошка парадигма (НЕП скала) испитије се еколошки поглед на свет, а резултати се могу користити и за процену ефикасности еколошког васпитања и образовања и пројектовање образовне политике. Упркос широкој уједнотењености, скала је предмет критике. У намери да проверимо претпоставке испитивача о проблематичности тврдњи у скали, ће подстиакнути ширим контекстом примене НЕП скале, испитивачи смо квалитативном испитивању. Циљ је био да боље сагледамо размислања испитивача која стоје иза њихових процена тврдњи у НЕП скали. Узорак су били студенти Учитељског факултета Универзитета у Београду. Користени инструменти су НЕП скала и протокол за интервју. Подаци су обрађени помоћу програма за квалитативна испитивања MAXQDA 12. У раду износимо део резултата шире испитивања. Упоредна анализа одговора у скали и наратива испитивача указала је на учесталу неусклађеност између ове две категорије одговора о првој, шестој и једанаестој тврдњи НЕП скале. Тиме је доведена у питање могућност да се НЕП скалом утврде стварни ставови испитивача поводом ових тврдњи. Анализом наратива испитивача идентификоване су карактеристике тврдњи, које су у основи наведених проблема, а неке су изостајање еколошког контекста, неодређеност делова тврдње, сложеност формулације. Већ ови резултати су терину да је ради објективније увида у нечији еколошки поглед на свет неопходно ревидирати сорне тврдње у скали или је користити у комбинацији са интервјуом.

Кључне речи: НЕП скала, квалитативно испитивање, еколошко васпитање и образовање, учитељи, васпитачи

¹ zorica.veinovic@uf.bg.ac.rs

² Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (бр. уговора 451-03-47/2023-01/ 200018).

Copyright © 2023 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

Увод

Истраживачи широм света користе скалу Нова еколошка парадигма (у даљем тексту: НЕП скала) за испитивање еколошког погледа на свет. Еколошки поглед на свет обухвата вредности и уверења о начину на који свет функционише, исправном и погрешном начину понашања према животној средини, односно улози људи у њеној заштити (Gillaspy, 2015). НЕП скала је креирана 1978. године (Dunlap & Van Liere, 1978), док се од 2000. године користи ревидирана варијанта (Dunlap et al., 2000). Инструмент се примењује на испитаницима различитог пола, узраста, нивоа образовања, струке, економског статуса, као и из различитог социокултуролошког окружења. С обзиром на вишедеценијску и распрострањену употребу, НЕП скала пружа бројне могућности за поређење добијених резултата, због чега се претпоставља да ће се и у будуће широко примењивати (Anderson, 2012).

У нашој земљи све је учесталија примена ове скале. У последњих неколико година коришћена је, пре свега, за утврђивање еколошких погледа на свет ученика основних и средњих школа (Stanišić, 2021), као и студената различитих професионалних профила, од будућих васпитача и учитеља (Mišćević Kadijević, Vasiljević, 2019), преко студената Пољопривредног факултета (Karapandžin, Rodić, 2017), до студената Рударско-геолошког, Географског, као и факултета друштвених усмерења (економски, правни, филозофски) (Petrović, Škrbić, 2016). Будући да се овим инструментом прикупљају подаци о вредностима и ставовима који су у основи еколошког погледа на свет испитаника, добијени резултати могу посредно пружити увид у ефекте и ефикасност еколошког васпитања и образовања на различитим нивоима нашег образовног система. Потребно и могуће је користити их и ради утврђивање смерница за даљи развој и унапређивање овог образовног концепта, чији значај временом постаје све актуелнији у

контексту савремених изазова и проблема у животној средини са којима се човечанство суочава. Због свега наведеног, од изузетне важности су ваљаност и поузданост НЕП скале, а упркос учесталим истраживањима уз њену примену, управо ове особине скале предмет су критика.

Према Андерсону (Anderson, 2012), све критике на рачун НЕП скале могу се сврстати у три категорије: 1. критике на рачун недовољне покривености тема које би скала којом се мери еколошки поглед на свет требало да обухвати; 2. критике базиране на истраживањима у којима је утврђена слаба веза између НЕП резултата и проеколошког понашања испитаника; 3. критике у чијем фокусу је димензионалност скале (у различитим студијама број димензија варира од једне до три и више). У прилог критици на рачун валидности инструмента иду и резултати истраживања у којима се као проблематичне јављају прва, шеста и/или једанаеста тврдња (Arcury & Christianson, 1990; према: Lalonde & Jackson, 2002; Erdogan, 2009; Lalonde & Jackson, 2002; Rideout, et al., 2005, Srbnovski, 2016; Stanišić, 2021; Van Petegem & Blicck, 2006). У већини наведених истраживања тврдње се проблематизују на основу квантитативне анализе, а изузетак су два, у којима је урађена и квалитативна анализа (Arcury & Christianson, 1990; према: Lalonde & Jackson, 2002; Lalonde & Jackson, 2002). Као разлози за спорност ових тврдњи, које би требало да мере исти конструкт – границе развоја, наводе се њихов низак НЕП резултат и/или ниска zasiћеност тврдњи добијеним факторима (Erdogan, 2009; Rideout et al., 2005; Srbnovski, 2016; Stanišić, 2021; Van Petegem & Blicck, 2006). Ердоган износи и запажање да проблематичне тврдње често имају много неутралних одговора (Erdogan, 2009). Као претпоставке за могуће разлоге спорности наведених тврдњи аутори наводе и њихову недовољну конкретност или јасност формулација, питање социокултуролошког контекста у којем се истраживање реализује, па чак процењују да иста тврдња често садржи више

различитих конотација (Erdogan, 2009; Lalonde & Jackson, 2002; Rideout et al., 2005, Srbinovski, 2016; Stanišić, 2021; Van Petegem & Blicek, 2006). Њихове претпоставке подстакле су нас да промишљамо о вези између наведених проблема и валидности ових тврдњи и скале у целини. Јер ако, примера ради, испитаник није разумео тврдњу због непрецизности формулације, с разлогом можемо да се питамо да ли се тврдњама и самом скалом заиста мери оно што се претпоставља да мери. Последично, враћамо се и на питање значаја резултата истраживања реализованих НЕП скалом за прављење пресека стања о квалитету еколошког васпитања и образовања и пројектовање даљег развоја образовне политике једне (укључујући и наше) земље, у погледу овог значајног образовног концепта.

Због оспоравања валидности НЕП скале која исходи из бројних истраживања, с једне, те њене учестале примене и импликација које анализа овом скалом прикупљених података може да има на образовну праксу и политике, с друге стране, приступили смо истраживању којим бисмо открили да ли су наведена оспоравања оправдана и, ако јесу, који су разлози за то. У жижи нашег интересовања биле су карактеристике самих тврдњи, делова или формулација у целисти које би могле да доведу до проблема у разумевању, а са тенденцијом да на основу добијених резултата дамо предлоге за њихово превазилажење. Циљ спроведеног квалитативног истраживања био је да стекнемо увид и боље сагледамо размишљања испитаника која стоје иза њихових процена тврдњи у НЕП скали, односно да ли и како испитаници разумеју тврдње у овој скали. Прецизније, интересовало нас је: 1) какав еколошки наратив (проеколошки, нееколошки или неодређени) стоји иза одговора испитаника у скали, те да ли су одговори у скали и еколошки наративи испитаника у интервјуу међусобно усклађени; 2) које карактеристике тврдњи у скали утичу на наратив испитаника у интервјуу. У овом раду износимо део резултата ширег истра-

живања и фокусирамо се само на оспораване тврдње у проучаваној литератури. У питању су следеће тврдње: 1. *Ускоро ће бити превише људи на Земљи*; 6. *Земља има многа природних ресурса, само треба да научимо да их развијамо*; 11. *Земља је још увек свемирској дрога са врло ограниченим простором и ресурсима*.

Методологија истраживања

Инструменти. У истраживању су коришћена два инструмента: 1. НЕП скала и 2. протокол за интервју. Ревидирана и на српски језик преведена НЕП скала (Dunlap et al., 2000) уз сваку од 15 тврдњи садржи и петостепену скалу Ликертовог типа на којој се од испитаника очекује да испоље степен свог (не)слагања или неутралност у односу на дату тврдњу. Непарне тврдње у скали (укупно 8) јесу НЕП оријентисане, што значи да слагање са њима подразумева прихватање Нове еколошке парадигме, односно проеколошку оријентацију испитаника поводом теме обухваћене тврдњом. Парне тврдње у скали (укупно 7) јесу ДДП (Доминантна друштвена парадигма) оријентисане. То значи да слагање са њима подразумева подржавање неограниченог економског раста и развоја који доводи до деградације животне средине, односно нееколошку оријентацију испитаника. *Протокол за интервју* садржи редослед и опис етапа у реализацији интервјуа, укључујући техничка упутства за модераторе и питања, као полазишта и смернице за вођење разговора са учесницима у истраживању. Примењен је вођени полуструктурирани интервју. Уз неколико општих питања, којима је планирано да се утврди да ли и како испитаници разумеју сваку тврдњу и да се добије образложење одговора, протокол је садржао и смернице, које су се односиле на конкретне аспекте сваке тврдње. На пример, код 11. тврдње (*Земља је још увек свемирској дрога са врло ограниченим простором и ресурсима*) предлог питања био је:

„Како разумете поређење Земље са свемирским бродом? Да ли се слажете са тим поређењем?“ Протоколом је предвиђено да се даљи ток разговора са испитаником о свакој тврдњи води и надовезује на његов наратив.

Узорак. Истраживањем је обухваћен 31 студент Учитељског факултета Универзитета у Београду. У питању су студенти завршне године основних студија, са смерова за образовање учитеља и образовање васпитача.

Посиуиак испираживања. Истраживање је спроведено индивидуално у трајању од око 45 минута и од учесника нису тражени лични подаци. У првом делу истраживања, након кратког објашњења циља истраживања и начина прикупљања података, те добијања сагласности студентата за учешће у истраживању и аудио-снимање интервјуа, студент је приступао попуњавању НЕП скале. Овај инструмент је коришћен како би испитаници најпре на „убичајен“ начин проценили обухваћене тврдње путем скале Ликертовог типа, да би у даљем току истраживања био полазиште и подстицај за разговор о размишљањима која стоје у основи тих процена. Други део истраживања подразумевао је интервјуисање, и направљен су аудио-снимци. Сваки студент је током интервјуа имао испред себе своју попуњену НЕП скалу и након поновног читања сваке тврдње и исказивања своје процене о њој следио је вођени полуструктурирани разговор.

Обрада података. У овом раду износимо обрађене податке за прву, шесту и једанаесту тврдњу. Интервјуи о размишљањима испитаника поводом наведених тврдњи су транскрибовани, а сваком испитанику је уз слово „И“ додељивана нумеричка ознака (на пример, испитаник, чији интервју је транскрибован као трећи по реду, добио је ознаку И 3). Транскрипти су садржински анализирани и кодирани уз коришћење програма за квалитативна истраживања MAXQDA 12. У првом делу обраде пода-

така за потребе реализације првог истраживачког задатка, у складу са принципима дедуктивне тематске анализе, одговори испитаника у интервјуу, односно њихови наративи разврставани су у унапред конструисане категорије: проеколошки, нееколошки или неодређени. Критеријуми за разврставање одговора укључивали су еколошку перспективу у наративу испитаника и зависили су од контекста теме/еколошког проблема који је сваком конкретном тврдњом обухваћен. Уз помоћ програма, задатим укрштањем одговора у скали (неутралан, НЕП или ДДП оријентисан), с једне, и наратива у интервјуу (неодређени, проеколошки или нееколошки), с друге стране, утврдили смо да ли постоји неусаглашеност између онога што су испитаници одговарали у скали и у интервјуу.

За потребе реализације другог истраживачког задатка, односно за детектовање карактеристика тврдњи које су утицале на наратив испитаника, а у складу са принципима индуктивне тематске анализе, спровели смо следеће кораке: 1. садржинска анализа транскриптата; 2. креирање кодова; 3. обједињавање кодова који имају заједничко значење у одговарајуће категорије. Примера ради, код прве тврдње, анализом наратива испитаника, као кључни кодови издвојени су: „Тумачење тврдње у односу на COVID-19 пандемију“; „Тумачење тврдње у односу на налитет“ и „Тумачење тврдње у односу на економску ситуацију“. Обједињавањем та три кода формирана је категорија „Изоостајање еколошког контекста“.

Резултати истраживања и дискусија

Резултати истраживања и дискусија организовани су према анализираним тврдњама из НЕП скале (редоследом: прва, шеста, једанаеста), а резултати за сваку тврдњу и њихова анализа изложени су према истраживачким задацима. Уз примере из транскрибованих интервјуа

испред наратива испитаника стоје одговарајуће ознаке (на пример, И 1, И 2 итд.), док испред наратива модератора стоји слово „М”.

Тврдња 1 – Ускоро ће бићи превише људи на Земљи

Однос одговора у скали и интервјуу. Првом тврдњом обухваћена је веза између пренасељености планете и притиска на њене капацитета.

тете. Полазећи од тога да је тврдња непарна у скали, оцене испитаника који се са њом слажу категоришу се у НЕП оријентисане одговоре и обрнуто, категорији ДДП оријентисаних припадају оцене испитаника који се са овом тврдњом не слажу. Категорије, кодови, примери извода из транскрипата и учесталост одговора у свакој категорији дати су у Табели 1.

Табела 1. Тврдња 1 – Еколошки нараћив испитаника у интервјуу.

Категорија	Код	Пример	f
ПРОЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Уверење да бројност људи утиче на животну средину	И 7: Мислим да ће бићи превише људи на Земљи и, ако ти људи насљаве да искоришћавају природу овако каква је сад ситуација, мислим да ће бићи превише људи, али премало ресурса и услова за животи, добрих услова за животи.	12
	Уверење да бројност људи не утиче на животну средину	И 2: Не слажем се... Зато што мислим да има довољно простора на планети Земљи који нису искоришћени за животи и за даље можда неко развијање.	15
НЕЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Сагледавање бројности људи у контексту који није у вези са животном средином	И 1: Не слажем се са том тврдњом... Смајрам да, поседно сад што нас је снашла ова криза са вирусом корона... и доста људи је преминуло, поштово у Италији и шире, у целом свету, јако да смајрам да заправо нас и нема јако јуно колико се прича да има...	4
	Експлицитно указивање на нејасност тврдње	И 28: Па мислим да није у још јуности дефинисана ова ставка јер је оширна... Неутрална сам јер не разумем у још јуности ову тврдњу.	4
НЕОДРЕЂЕНИ НАРАТИВ	Немогућност да се до краја елаборира став	И 13: ... ју сам неутрална. Али мислим, колико се рађа, толико и умире, са једне стране. Али мислим да више ће бићи превише фабрика и превише тих ствари него људи.	4
УКУПНО			31

У категорију „проеколошки наратив” сврстани су одговори испитаника који бројност људи на Земљи доводе у везу са проблемима у животној средини. У категорији „нееколошки наратив” налазе се два кода, која се односе на одговоре испитаника: 1. који експлицитно оспоравају проблем пренасељености планете, односно сматрају да на Земљи нема превише људи у односу на простор и ресурсе и 2. који питање бројности људи најпре доводе у везу са актуелним социокултуролошким и економским околностима. Категоријом „неодређени наратив” обухваћени су одговори испитаника који нису разумели ову тврдњу, односно који су се експлицитно изјаснили да им тврдња није јасна или који своје ставове нису умели до краја да елаборирају ни у проеколошком ни у нееколошком кључу.

Код седам испитаника показала се неуслађеност између њихових одговора у скали и промишљања о овој теми у интервјуу (Табела 2).

Један испитаник, који је према свом одговору у скали НЕП оријентисан, ипак је у интервјуу исказао нееколошки став поводом ове тврдње. Уместо промишљања о бројности становника у еколошком кључу (у односу на проблеме у животној средини), он се на овај проблем осврнуо искључиво из перспективе тржишта некретнина и прилика за запошљавање на локалном нивоу.

И 14: *Слажем се, четворка... Ја то могу да видим још још живим у Младеновцу. И тренутно нема више станова за изнајмљивање, то је оштра крива. По томе некако закључујем да постоји могућност да дође до јако нечеј...*

М: *Шта мислиш шта су последице тога да буде превише људи?*

И 14: *Па да неће бити много места за запошљавање.*

Четири испитаника који су се у скали изјаснили као неутрални, у интервјуу су исказали нееколошке ставове. Примера ради, један такав испитаник у интервјуу релативизује проблем пренасељености планете.

И 6: *Али ја сам неутрална по том питању зато што мислим да је најумијана та чињеница да ће ускоро бити превише људи на планети Земљи... Мислим да није истина да ће ускоро бити превише људи, мислим колика је планета Земља јако да...*

Међу испитаницима који су се у скали изјаснили као неутрални има и оних који су у интервјуу показали проеколошке ставове. Они су у интервјуу показали да проблем пренасељености планете доводе у везу са притиском на животну средину, али су се у скали изјаснили као неутрални, јер су узимали у обзир и друге

Табела 2. Тврдња 1 – Однос између одговора у НЕП скали и наратива испитаника у интервјуу.

		СКАЛА (f)			Укупно
		НЕП	ДДП	Неутралан/а	
ИНТЕРВЈУ (f)	Проеколошки наратив	10	0	2	12
	Нееколошки наратив	1	10	4	15
	Неодређени наратив	0	0	4	4
	Укупно	11	10	10	31

Легенда: Подебљани бројеви означавају неусклађене одговоре у скали и у интервјуу.

факторе који у овом тренутку утичу на бројност становништва.

И 22: *Одговорила сам да сам неутрална, зато што не бих знала шта бих одговорила на то..., пошто након целе ове ситуације са короном. То ме наводи на другачије размишљање зато што и поред короне многе друге болести утичу на то да људи умиру... Ако посматрамо с друге стране те природне ресурсе мислим да онда ће и бити чак превише људи на Земљи... Примера ради, што се тиче воде на планети Земљи, често се говори о томе како нема довољно воде... и како и нерационално користимо воду и из тога разлога сам помислила да ће можда ипак бити превише људи на Земљи...*

Неусаглашеност између одговора у скали и наратива испитаника у интервјуу поводом ове тврдње довела је и до тога да: 1. иза више истих одговора у скали (код ове тврдње иза неутралних и НЕП оријентисаних) стоје различити ставови испитаника о проблему који је обухваћен

тврдњом и 2. иза различитих одговора у скали стоје исти наративи у интервјуу (видети Табелу 2). Примери су дати у Табели 3.

Карактеристике тврдње које су утицале на одговоре испитаника. Једна од основних карактеристика ове тврдње је недовољно прецизна формулација првенствено речи „ускоро” и „превише”, које су саме по себи неодређене, као и недовољно наглашен еколошки контекст у тврдњи. Наведене карактеристике тврдње утицале су на наратив чак 24 од укупно тридесет и једног испитаника у интервјуу. Одговори испитаника су кодирани, а кодови сврстани у две категорије. Примери извода из транскрипта, кодови и категорије, те учесталост одговора у свакој од категорија дати су у Табели 4.

Изостајање еколошког контекста у тврдњи утицало је да се 16 испитаника поводом ове тврдње изјасни у односу на социокултуролошки и економски контекст у којем се одвијало истраживање. Тако, може се приметити да је на одговоре испитаника видљиво утицала и пандемија вируса корона, са којом се човечанство суочило на планетарном нивоу.

Табела 3. Тврдња 1 – Примери који илустрирају последице неусаглашених одговора у скали и интервјуу.

Исти одговори у скали – различити еколошки наратив	Различити одговори у скали – исти еколошки наратив
И 3: Изјаснила сам се да сам неутрална по питању овога. Сматрам да свакако највероватније треба да се прошири ... али ... нисам сигурна да ће ускоро, ако іледамо неку блиску будућности бити превише људи на свету с обзиром на епидемиолошко стање у свету. (нееколошки наратив)	И 4: Па, не слажем се, чак сам и најиспала да се уопште не слажем ... Сматрам да никада није довољно људи на Земљи, посебно у многим земљама попут наше влада бела кућа и нације одумиру, јер нема довољно људи. Има негде Кинеза, Индијаца, али има довољно за све. (нееколошки наратив)
И 8: Заокружила сам да сам неутрална јер не знам. М: А је ли не знаје да ли има превише људи на Земљи, или? И 8: Па има превише људи на Земљи, али не знам то ускоро. Да ли је баш толико ускоро или је далеко. М: А је ли можете да преиспитавате зашто би то био неки еволуциони проблем? И 8: ...Мислим да ће се можда више проширити ти природни ресурси... (проеколошки наратив)	И 3: Изјаснила сам се да сам неутрална по питању овога. Сматрам да свакако највероватније треба да се прошири и да то треба да буде што веће. (нееколошки наратив)

Табела 4. Тврдња 1 – Одговори испитаника у односу на карактеристике тврдње.

Пример	Код	Категорија	f
И 18: <i>Е сад, што је у овом тренутку мало и можда незгодна тврдња услед короне и свих дешавања која су се десила и јудејска која је свети претрпео.</i>	Тумачење тврдње у односу на COVID-19 пандемију	ИЗОСТАЈАЊЕ ЕКОЛОШКОГ КОНТЕКСТА	16
И 9: <i>Ја сам сјавила да сам неутрална зато што ја мислим да генерално у Европи и да кажемо развијеним земљама све мање деце има.</i>	Тумачење тврдње у односу на наталитет		
И 14: <i>Ја што могу да видим пошто живим у Младеновцу. И тренутно нема више сјанова за изнајмљивање, што је оштрија катарстрофа.</i> М: <i>Шта мислите шта су последице што да буде превише људи?</i> И: <i>Па да неће бити много места за запошљавање.</i>	Тумачење тврдње у односу на економску ситуацију		
	Оспоравање појма „ускоро”		
И 17: <i>Јасно ми је, само ускоро, ако је неки ближи временски период, на пример од 20, 30 година, не мислим. Али ускоро за 100 година, да. Сматрам да ће бити превише људи на Земљи.</i>	Релативизација појма „ускоро”	НЕОДРЕЂЕНОСТ ДЕЛА ТВРДЊЕ	8
И 26: <i>...пошто се слажем и не што ће ускоро бити превише људи на Земљи, него их већ има...</i>	Уверење да већ данас има превише људи на планети		
И 23: <i>Неутрална сам јер не разумем шта значи „бити превише људи на Земљи”. У ком смислу превише људи на Земљи? Не разумем...</i>	Неразумевање појма „превише”		
	УКУПНО		24

И 11: *Па зато што генерално сам имала најсјај да ће стварно бити превише људи на земљи, али онда су дошле све ове болести, пошаст и људи све више и више умиру.*

Осим тога, поједини испитаници су ову тврдњу доводили у везу са проблемом наталитета у Европи, као што можемо да видимо на примеру И 9 (Табела 4), али и у везу са овим проблемом на локалном нивоу, у Србији.

И 25: ... *давила сам се проблемом беле куће и видела сам да све више млађе стиановништва касније се одлучује да стиуја у брачну заједницу... иако да из тој разлоја сам размишљала о томе да можда и неће бити толико знајно увећан број...* (Испитаник говори о Србији, прим. аутора)

Бројна истраживања су показала да се на основу скале успешно прави разлика између оних који брину и оних који не брину за животну средину у многим културама (на пример, Johnson et al., 2004; Olli, Grendstad & Wollebaek, 2001; Pierce et al., 1987; према: Hawcroft & Milfont, 2010). С друге стране, наше истраживање, иако на малом узорку, потврдило је резултате истраживања и претпоставке истраживача који опорављају прву тврдњу због могућности да је испитаници из различитих социокултуролошких миљеа различито и тумаче (Gooch, 1995; Schultz & Zelezny, 1998; Chatterjee, 2008). Примера ради, природни прираштај у неким друштвима је низак због чега се инсистира на порасту наталиитета, па испитаницима у овим друштвима прва ставка у НЕП скали може звучати неприхватљиво (Stanišić, 2021).

Друга категорија заснована је на одговорима осам испитаника који су довели у питање неодређеност речи „ускоро” (пример одговора И 20) и „превише” (пример одговора И 28) у самој формулацији тврдње.

И 20: *Саг, не знам шта се подразумева под ускоро, колико је то ускоро, не знам ни шта бих ја смислила под тим ускоро, то ускоро може да буде за једину дана, може да буде за 100 година... већ сад неки смислају да је превише људи на Земљи и онда то ускоро то је можда и сада.*

И 28: *Па мислим да није у појединости дефинисана ова ставка јер је опширна... Шта подразумева превише људи*

на Земљи? Неутрална сам јер не разумем у појединости ову тврдњу.

Можемо да закључимо да је појединим испитаницима била спорна релативност речи „ускоро”, па нису знали да ли се односи на ближу или даљу будућност. Осим тога, чињеница је да је НЕП скала ревидирана пре више од 20 година и да се од тада број људи на планети знатно променио, те да научна заједница потеже пренасељеност као реалност савременог света, проблем са којим се већ суочавамо. То је могући разлог што су неки испитаници проблематизовали реч „ускоро” у односу на своје схватање да већ данас има превише људи на планети. И у једном другом, методолошки комбинованом истраживању (Lalonde & Jackson, 2002) испитаници се нису сложили са овом тврдњом, а у основи њиховог неслагања је иста проеколошка аргументација. Само квантитативним мерењем није било могуће утврдити стварне ставове испитаника поводом ове тврдње у скали (исто), будући да, по теоријској поставци скале, неслагање са овом тврдњом има ДДП оријентацију. У том смислу, концепт тврдње у НЕП скали за децу (*На Земљи већ има превише (или скоро превише) људи*), коју су ревидирали Маноли и сарадници (Manoli et al, 2007), више би одговарао савременом тренутку. На основу горе наведеног примера (И 28) јасно је и да је неким испитаницима спорна неодређеност речи „превише”, јер у тврдњи недостаје (еколошки) контекст у односу на који би исказали своју процену.

Наведени проблеми су у основи идентификоване неусаглашености између одговора испитаника у скали и њихових одговора у интервјуу. Међутим, чак и они испитаници чији су одговори у скали уједначени са промишљањем о овој теми у интервјуу у својој аргументацији су се осврнули на неке од наведених проблема као кључне разлоге за своје оцене тврдње, укључујући и степен њиховог (не)слагања са тврдњом.

И 15: *Заокружила сам слажем се, нисам сјавила јошшуну се слажем зајшо шјшо се дешавају ове јошасји шренујно, рајшови, корона, који су смањили досја, видим некако ујшиче се на смањење, али шјакође, рајидно се шири број људи на Земљи, шјако да сам се одлучила онда за број 4.*

Закључујемо да је већина испитаника имала неку од горе наведених потешкоћа у разумевању ове тврдње. Мишљења смо да је у тврдњи потребно избећи коришћење термина који су недовољно прецизни, као што су „ускоро” и „превише”, који су испитанике доводили у забуну. У основи нераумевања тврдње у еколошком кључу може бити незнање испитаника о вези између броја људи на Земљи и проблема у животној средини. Ипак, с обзиром на то да је тврдња уопштено формулисана, остављена је могућност да на промишљања испитаника утиче социокултуролошки и економски контекст у којем се истраживање реализовало. Из наведених разлога, а узимајући у обзир и анализе других аутора које смо раније изнели, сматрамо да је тврдњу потребно преформулисати. Наш предлог формулације био би *Повећање броја људи на Земљи узрокује проблеме у живојној средини*. Њоме би се директније испитивали ставови испитаника о вези између пренасељености планете, с једне, и истрошености капацитета природних ресурса, проблема загађења и угрожености биодиверзитета обухваћених синтагмом „проблеми у животној средини”, с друге стране. При томе, избегао би се и проблем различитости у тумачењу лимита броја људи које Земља може да подржи.

Тврдња 6 – Земља има много природних ресурса, само треба да научимо да их развијамо

Однос одговора у скали и интервјуу. Будући да је у питању парна тврдња у скали, у НЕП оријентисане одговоре категоришу се оцене ис-

питаника који се са шестом тврдњом не слажу, и обрнуто, оцене испитаника који се са њоме слажу припадају категорији ДДП оријентисаних. Другим речима, тврдња има негативан еколошки предзнак и од НЕП оријентисаних испитаника се очекује да се не слажу са тврдњом да природних ресурса има много и да их је на било који начин могуће развијати. Категорије, кодови, примери извода из транскрипата и учесталост одговора у свакој категорији дати су у Табели 5.

У категорији „проеколошки наратив” налазе се два кода која се односе на одговоре испитаника: 1. који су у (за ову скалу) очекиваном еколошком кључу образложили своје неслагање са тврдњом, односно који се не слажу да има много природних ресурса, као и да не можемо било како да их развијамо, већ насупрот томе, да треба да их чувамо и 2. који су се са тврдњом сложили, али су је у свом наративу протумачили проеколошки, односно испољили су информисаност о ограничениости природних ресурса и потреби за њиховом рационалном потрошњом. Наиме, иако се слажу са тврдњом, ови испитаници сматрају да природних ресурса има много, али да су ограничени, док реч „развијамо” не виде као злоупотребу и искоришћавање природних ресурса, већ је изједначавају са очувањем природе и природних ресурса. Као нееколошки категорисани су одговори испитаника: 1. који се слажу са тврдњом и мисле да природних ресурса има у изобиљу, те их само још треба истражити и боље искористити и 2. који се слажу са тврдњом и сматрају да природних ресурса има много, мада ограничено, али да природне ресурсе нисмо довољно (добро) искористили и истражили. У категорији „неодређени наратив” налазе се одговори испитаника који су се експлицитно изјаснили да немају довољно сазнања о садржају тврдње и/или да им део тврдње није јасан, као и одговори оних који своје ставове нису умели до краја да елаборирају ни у проеколошком ни у нееколошком кључу.

Табела 5. Тврдња 6 – Еколошки наратив испитаника у интервјуу.

Категорија	Код	Пример	f
ПРОЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Уверење да природних ресурса нема много и да треба да их чувамо	И 25: Не слажем се, зато што мислим да је треба да научимо да их чувамо, јер немамо баш толико природних ресурса колико ми мислимо да имамо и често се водимо њим ставом и да то некада води до неких стварних последица.	12
	Уверење да природних ресурса има много, али ограничено, док се реч „развијамо” изједначава са чувањем природе и рационалним коришћењем природних ресурса	И 15: Ту сам ставила слажем се зато што стављам да се ресурси смањују, али је јачно да ми морамо да пронађемо други начин на који можемо да их сачувамо, рационалније користимо.	
НЕЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Уверење да природних ресурса има у изобиљу, те их само још треба истражити и боље искористити	И 6: Па у попуној се слажем. Стављам да толико блага, народски речено, природа има да нисмо ни свесни уопште... Толико је земљиште бољо и све. И мислим да тек треба да се открије, поготово у Србији... И рудника и овога и онога. Мислим да тек ће доћи време да се сви природни ресурси открију.	7
	Уверење да природних ресурса има много, мада ограничено, али и да их нисмо довољно (добро) искористили и истражили	И 27: Слажем се са њиме попуно. Полазим од наше Земље, стављам да је изузетно боља ресурсима, а да се 30% или 40% можда уопште не користи за грејање и воде, мислим да не користимо довољно... Па рекла бих да има (много природних ресурса, прим. аутора), али свакако да су ограничени.	
НЕОДРЕЂЕНИ НАРАТИВ	Експлицитно изјашњавање да немају довољно сазнања о садржају тврдње и/или да део тврдње није јасан	И 22: Из тога разлога што нисам сигурна да ли заиста имамо толико много природних ресурса, а како можемо да развијамо те ресурсе што нисам била сигурна, на који начин развијамо ресурсе, иако да сам ојет остала неутрална.	12
	Немогућност да се до краја елаборира став	И 11: Све те руде, минерали, све то што имамо да треба некако да научимо да користимо, али да развијамо у смислу како да објасним...	
УКУПНО			31

Табела 6. Тврдња 6 – Однос између одговора у НЕП скали и наратива испитаника у интервјуу.

		СКАЛА (f)			Укупно
		НЕП	ДДП	Неутралан/а	
ИНТЕРВЈУ (f)	Проеколошки наратив	1	11	0	12
	Нееколошки наратив	0	7	0	7
	Неодређени Наратив	0	9	3	12
	Укупно	1	27	3	31

Легенда: Подебљани бројеви означавају неусклађене одговоре у скали и у интервјуу.

Чињеница да одговори чак 20 испитаника у скали нису у сагласности са њиховим наративима у интервјуу једно је од објашњења за неочекивано велики број ДДП оријентисаних одговора у скали (27 од укупно 31), што се види из Табеле 6.

Велики број неусаглашених одговора у скали са наративима у интервјуима доводи у питање функционалност тврдње за стицање објективног увида у оно што се њоме жели испитати. Спорност тврдње најбоље се огледа у чињеници да је чак једанаесторо оних чији су одговори на скали ДДП оријентисани, док су у интервјуу изнели проеколошке ставове. Њихов

проеколошки наратив јасно се разликује од наратива испитаника чији су одговори у скали такође ДДП оријентисани, али који су испољили став о неограничености природних ресурса, потреби и могућностима да се истраже и боље искористе. Неусаглашеност између одговора у скали и наратива испитаника у интервјуу поводом ове тврдње довела је и до тога да: 1. иза истих, ДДП оријентисаних одговора у скали стоје различити ставови испитаника о проблему који је обухваћен тврдњом и 2. иза различитих одговора у скали стоје исти еколошки наративи (видети Табелу 6). Примери су дати у Табели 7.

Табела 7. Тврдња 6 – Примери који илустрирају последице неусаглашених одговора у скали и интервјуу.

Исти одговори у скали – различити еколошки наратив	Различити одговори у скали – исти еколошки наратив
И 6: Па у појединости се слажем . Смајрам да толико блага , народски речено, природа има да нисмо ни свесни уопште... Толико је земљиште бољаше и све. И мислим да шек треба да се открије, поштово у Србији... И рудника и овоја и оноја. Мислим да шек ће доћи време да се сви природни ресурси открију. (нееколошки наратив)	И 25: Не слажем се , зато што мислим да је треба да научимо да их чувамо , јер немамо баи толико природних ресурса колико ми мислимо да имамо и чешће се водимо њим ставом и да то некада води до неких страних последица. (проеколошки наратив)
И 15: Ту сам ставила слажем се зато што смајрам да се ресурси смањују , али је шачно да ми морамо да пронађемо... начин на који можемо да их сачувамо, рационалније корисимо. (проеколошки наратив)	И 19: Да, слажем се са њим... ограничено је . Али некако морамо да научимо како да их сачувамо. (проеколошки наратив)

Карактеристике тврдње које су утицале на одговоре испитаника. Неодређеност делава тврдње (речи „много” и „развијамо”) и сложеност формулације утицале су на наратив чак 26 испитаника у интервјуу. Одговори испитаника су кодирани и сврстани у две категорије. Примери извода из транскрипата, кодови и категорије, те учесталост одговора у свакој категорији дати су у Табели 8.

Испитаници, чији су одговори кодирани као „уверење да природних ресурса има много, али ограничено”, иако се слажу да на планети има много природних ресурса, имају еколошки наратив јер доводе у питање њихову „бесконечност” и сматрају да су природни ресурси на планети ограничени, и то експлицитно наглашавају у интервјуу. Њихово проеколошко промишљање указује на неодређеност појма „много” у овој формулацији, будући да се јасно разликује од нееколошког наратива испитаника који се такође слажу са тврдњом, али који појам „много” тумаче у очекиваном ДДП кључу – „ресурса има неограничено / у изобиљу”.

У категорији „неодређеност дела тврдње” налазе се и одговори оних испитаника који су кодирани кодом „проблематизовање појма развијамо”, са два супкода. Први се односи на одговоре испитаника који не виде „развијамо” као нешто негативно, као злоупотребу и искоришћавање природних ресурса, већ као њихово рационално коришћење, што заправо представља проеколошко размишљање (пример одговора И 23). Другим супкодом су означени одговори испитаника који експлицитно или имплицитно испољавају да их збуњује реч „развијамо” у тврдњи, односно да им није у потпуности јасно шта се подразумева под развијањем природних ресурса, због чега су остали неутрални у скали и/или са неодређеним наративом у интервјуу (пример одговора И 16).

И: А како сте разумели ово – развијамо...?

И 23: Па, унапређујемо. Ја иако разумем. Да унапређујемо те природне ресурсе које имамо, да својим дјелицањем не умањујемо, односно не уништавамо...

И 16: Па не знам на шта се конкретно мисли. Ставила сам да сам неутрална... конкретно ми да развијамо природу – не знам баш.

Слично нашим резултатима, као претпоставку за најнижи степен слагања испитаника са овом тврдњом у скали, Рајдаут и сарадници (Rideout et al., 2005) износе могуће слабо разумевање речи „развијамо”, те њену интерпретацију као „правилно користимо”, чему доприноси и њен положај на крају реченице.

Још једна карактеристика ове тврдње је сложеност формулације, јер се састоји од два дела који се могу посматрати независно („Земља има много природних ресурса” и „само треба да научимо да их развијамо”). Ова карактеристика довела је до тога да се испитаници фокусирају само на један део формулације и у складу са тим делом дају оцену целе тврдње у скали.

И 4: И са њим се још једно слажем... Треба да научимо да их развијамо, са њим се слажем, а да их има много – ја, можда је некада имала, а више их нема јер смо их још прошили, баш зато што нисмо знали да их развијамо.

И овим резултатима наше истраживање је потврдило претпоставке које су други аутори (Srbinovski, 2016; Stanišić, 2021) износили као могућа објашњења проблематичности шесте тврдње, а односе се на њену двосмисленост: формулација обухвата два дела са различитим значењима, због чега се испитаник може сложити са једним, али не и другим делом.

Табела 8. Тврдња 6 – Одговори испитаника у односу на карактеристике тврдње.

Пример	Код	Категорија	f
М: <i>Мада, малојре сће рекли да Земља има мноґо природних ресурса?</i> ИЗ: <i>Да, има. Има. Али мислим да су оґраничени.</i>	Уверење да природних ресурса има мноґо, али оґраничено	НЕОДРЕЂЕНЕ ДЕЛА ТВРДЊЕ	34
И 15: <i>... ми морамо да йронађемо груґи начин на који можемо да их сачувамо, рационалније користиимо.</i>	Проблематизовање појма „развијамо” Тумачење појма „развијамо” као „користимо на рационалан начин” и „чувамо природу”		
И 22: <i>... како можемо да развијамо йе ресурсе исто нисам била сиґурна, на који начин развијамо ресурсе, йако да сам ойей осйала неуйрална.</i>	Неразумевање појма „развијамо” у тврдњи		
И 8: <i>Па сйавила сам да сам неутрална јер нисам сйварно уйућена колико има природних ресурса, али свакако мислим да йреба да их развијамо.</i>	Процењивање тврдње у скали у односу на први део формулације	СЛОЖЕНОСТ ФОРМУЛАЦИЈЕ	7
И 12: <i>са овим се слажем, да. Нема сад йолико (природних ресурса, прим. аутора), али... Са овим друґим се слажем. Треба да научимо да их развијамо и да их користиимо на адекватан начин.</i>	Процењивање тврдње у скали у односу на други део формулације		
УКУПНО			41*

*Напомена: Укупан број одговора је већи од броја испитаника, јер су исти испитаници сврстани у више категорија.

Слично претходним истраживањима са ниским НЕП резултатима ове тврдње и/или њеном проблематичношћу у процесу факторске анализе (Dunlap et al., 2000; Rideout et al., 2005; Stanišić, 2021; Van Petegem & Blicsek, 2006 и др.), и у нашем истраживању је већина одговора испитаника у скали била ДДП оријентисана. Наведени аутори као

претпоставке за овакве резултате у својим квантитативним истраживањима износили су могуће неразумевање тврдње. Интересантно је још и запажање Рајдаута и сарадника (Rideout et al., 2005) који, доводећи у везу резултате шесте са резултатима прве и једанаесте тврдње, и с обзиром на то да би све три требало да мере исти конструкт (границе раста), закључују да

далеко лошији НЕП резултати на шестој тврдњи заслужују даљу дискусију и анализу. Наше квалитативно истраживање омогућило је дубљи увид у стварне разлоге који стоје иза доминантно ДДП оријентисаних одговора испитаника, а који се односе управо на слабо разумевање и разлике у интерпретацији појединих делова формулације ове тврдње. Тиме су потврђене досадашње претпоставке других аутора и идентификоване нове. Будући да више аспеката у формулацији ове тврдње представљају извор забуне испитаника, предлажемо њену ревизију, која би се пре свега односила на њену сложеност. На пример, њена формулација могла би да буде *Природне ресурсе није иошредно користиши на одрживи начин*. Оваквом формулацијом могуће је утврдити став испитаника о одрживој потрошњи, која се налази на супротном крају континуума у односу на нерационалну потрошњу природних ресурса, а која је у основи неограниченог економског развоја. Тиме би се проверио и њихов став о ограничености природних ресурса. Уједно, на овај начин се избегава и могућност погрешне интерпретације речи „развијамо”, као и речи „много” (ресурса).

Тврдња 11 – Земља је иојуи свемирској бродга са врло оіраниченим іросіпором и ресурсима

Однос одговора у скали и ииіервјуу. Ограниченост ресурса и простора планете Земље, кроз поређење са свемирским бродом, налази се у фокусу једанаесте тврдње. Како је у питању непарна тврдња у скали, оцене испитаника који се са њом слажу категоришу се у НЕП оријентисане одговоре и обрнуто, категорији ДДП оријентисаних припадају оцене испитаника који се са овом тврдњом не слажу. Категорије, кодови, примери извода из транскрипата и учесталост одговора у свакој категорији дати су у Табели 9.

У категорију „проеколошки наратив” сврстани су одговори испитаника који су испољили свест о ограничености природних ресурса и простора на нашој планети. Насупрот томе, у категорији „нееколошки наратив” налазе се одговори испитаника који сматрају да Земља нема ограничен простор и/или ресурсе. Категорија „неодређени наратив” обухвата одговоре оних који не разумеју ову тврдњу, односно експлицитно указују да им тврдња није јасна или не умеју своје ставове да елаборирају ни у проеколошком ни у нееколошком кључу.

Одговори 7 испитаника у скали нису у сагласности са њиховим наративима у интервјуу (Табела 10).

Међу испитаницима који имају проеколошки наратив размишљања троје испитаника у интервјуу нису у сагласности са њиховим одговорима у скали (један је ДДП оријентисан, а два су неутрална), што се види из Табеле 10. Посебно је интересантан одговор испитаника са проеколошким наративом, а који је у скали дао ДДП оријентисани одговор. Иако се не слаже да су ресурси планете ограничени, будући да се и ресурси попут угља, које сврставамо у необновљиве, обнављају, само им је потребан много дужи временски период, овај испитаник сматра да је основни проблем у брзини њиховог искоришћавања, тј. у томе што их човечанство много брже троши него што природа може да их обнови.

И 21: То сам разумела као свемирски брод, крене са іим оіраниченим ресурсима... кад све искористи, іо је іо, іо је крај. Тако да не слажем се, јер оіеі ми само живимо мноіо убрзаније од свих іих іриродних іокова ірироде. Еііо, рецимо уіљу колико ііреба да се најрави, ми живимо мноіо брже и заііо нам іонесіаје, јер користиімо мноіо више... Мислим да она није оіраничена, односно да нема оіраничене ресурсе, али да ако насіавимо овако, онда има, онда јесіе оіраничено.

Табела 9. Тврдња 11 – Еколошки наратив испитаника у интервјуу.

Категорија	Код	Пример	f
ПРОЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Уверење да Земља има ограничен простор и ресурсе	И 3: <i>Слажем се. Јесте са врло ограниченим простором и ресурсима, ми све што искористићемо и мислимо да ће то да буде шу и траје, да их има...</i>	17
НЕЕКОЛОШКИ НАРАТИВ	Уверење да Земља нема ограничен простор и/или ресурсе	И 10: <i>Па, пошто је свемирски брод, то је нешто што је ограничено, мислим у простору. Ја се не слажем са тиме, као што смо претходно рекли, Земља има пуно природних ресурса, само треба да их открије и развије.</i>	8
НЕОДРЕЂЕНИ НАРАТИВ	Експлицитно указивање на нејасност тврдње	И 23: <i>Ту сам савила да сам неутрална, јер не разумем.</i> М: <i>Шта тачно не разумеш?</i> И: <i>Па, (чија налас тврдњу)...не знам, није ми јасно уопште.</i>	
	Немогућност да се до краја елаборира став	И 13: <i>Мислим да је Земља генерално са доста ресурса и доста простора, али ми смо га ограничили.</i> М: <i>Да ли Вам је била јасно ово поређење са свемирским бродом?</i> И: <i>Да, да. Тако да мислим ето, има баш један добар, не знам који је сликар у питању. Како смо ми ограничили наше креиње, како смо ми дали колима, аутомобила и свему шоме...</i>	6
УКУПНО			31

Међу испитаницима чији су одговори у скали и наративи у интервјуу неусклађени, осим наведених, још два испитаника су се изјаснила у скали као неутрални, а у интервјуу су имали не-еколошки наратив (пример одговора И 28), док је двоје са ДДП оријентисаним оценама тврдње

у скали, у интервјуу имало неодређени наратив (пример одговора И 13).

И 28: *Неутрална сам јер ово ми је онако дискутабилна теза. Ништа није ограничено... Па не смајрам да Земља има ограничене ресурсе, нићи простор.*

Табела 10. Тврдња 11 – Однос између одговора у НЕП скали и наратива испитаника у интервјуу.

		СКАЛА (f)			Укупно
		НЕП	ДДП	Неутралан/а	
ИНТЕРВЈУ (f)	Проеколошки наратив	14	1	2	17
	Нееколошки наратив	0	6	2	8
	Неодређени наратив	0	2	4	6
	Укупно	14	9	8	31

Легенда: Подебљани бројеви означавају неусклађене одговоре у скали и у интервјуу.

И 13: Мислим да је Земља генерално са доста ресурса и доста простора, али ми смо ја ограничили.

М: Да ли Вам је била јасно ово поређење са свемирским бродом?

И: Да, да. Тако да мислим ето, има баш један добар, не знам који је сликар у ишању. Како смо ми ограничили наше крећање, како смо ми дали колима, аутомобила и свему томе...

Неусаглашеност између одговора у скали и наратива испитаника у интервјуу поводом ове тврдње довела је и до тога да: 1. иза истих

одговора у скали (код ове тврдње иза неутралних и ДДП оријентисаних) стоје различити ставови испитаника о проблему који је обухваћен тврдњом и 2. иза различитих одговора у скали стоје исти наративи у интервјуу (видети Табелу 10). Примери су дати у Табели 11.

Карактеристике тврдње које су утицале на одговоре испитаника. Поређење наше планете са свемирским бродом утицало је на наратив чак 13 испитаника у интервјуу. Њихови одговори су кодирани кодом „неразумевање метафоре свемирски брод”. Пример извода из транскрипата, код и категорија, те учесталост одговора дати су у Табели 12.

Табела 11. Тврдња 11 – Примери који илустрирају последице неусаглашених одговора у скали и интервјуу.

Исти одговори у скали – различити еколошки наратив	Различити одговори у скали – исти еколошки наратив
И 30: Неујрална сам... иако је можда ограничено са тим која су нам позната, можда постоји још тих који нису развијени, проучени, а ми смањемо сада да је ограничено. (нееколошки наратив)	И 14: Па мислим ставила сам 2 да се не слажем . Наравно мислим да није ограничено. (нееколошки наратив)
И 2: ...мислим ово „као свемирски брод са ограниченим простором и ресурсима“ то је тачно, али није ми јасно једноставно..., зашто сам ставила да сам неујрална ... пошто јесте, моју и поједино да се слажем..., али није ми било јасно зашто, ја сам остала неујрална. (проеколошки наратив)	И 28: Неујрална сам јер ово ми је онако дискутабилна теза. Ништа није ограничено... Па не смањам да Земља има ограничене ресурсе, ниши простор. (нееколошки наратив)

Табела 12. Тврдња 11 – Одговори испитаника у односу на карактеристике тврдње.

Пример	Код	Категорија	f
И 29: <i>Ставила сам неутрална сам, зајо шйо нисам искрено разумела баи.</i> М: <i>Шја Вам шачно није било јасно?</i> И: <i>Па, шйош свемирској дрога са врло ојраниченим шрсшором и ресурсима, мислим... Не знам како бих одговорила на ово шшшање...</i>	Неразумевање метафоре „свемирски брод”	МЕТАФОРА „СВЕМИРСКИ БРОД”	13
УКУПНО			13

У овој тврдњи, осим самог поређења Земље са свемирским бродом, обухваћен је и критеријум на којем се то поређење заснива (ограниченост простора и природних ресурса). И поред тога, интересантно је да је скоро половини испитаника ово поређење било спорно, односно нејасно. О проблематичности ове тврдње због поређења Земље са свемирским бродом писали су аутори још крајем двадесетог века (Arcury & Christianson, 1990; према: Lalonde & Jackson, 2002). Испитаници у том истраживању наводили су како им се не свиђа ово поређење јер „... људи се често виде као возачи свемирског брода, што сматрам арогантним”, као и да је „Земља једноставно превише лепа и органска да би се могла описати таквом механичком аналогijом” (Arcury & Christianson, 1990; према: Lalonde & Jackson, 2002: 35). Лалонда и Џексон (Lalonde & Jackson, 2002) такође су скренули пажњу на ову метафору, истичући да је управо она спречила да се више испитаника сложи са овом тврдњом. На основу неутралности трећине испитаника, као и мањег броја оних који се нису сложили са овом тврдњом, Ердоган (Erdogan, 2009) износи претпоставку да се неки од испитаника могу сложити са идејом о ограниченом простору, али не и са идејом о ограниченим ресурсима. Будући

да су у нашем истраживању испитаници износили као нејасну саму метафору, односно поређење Земље са свемирским бродом, наш предлог је да би и ова тврдња требало да се ревидира, а корекција би подразумевала изостављање овог спорног поређења. Формулацију једанаесте тврдње без метафоре о свемирском броду имали су и истраживачи у Нигерији (Ogunbode, 2013).

Закључак

Квалитативна упоредна анализа одговора испитаника у скали и њихових наратива у интервјуу указала је на учесталу неусклађеност између ове две категорије одговора о првој, шестој и једанаестој тврдњи НЕП скале. То значи да постоје испитаници који својом (не)еколошком или еколошки неодређеном аргументацијом и размишљањем остају „испод радара” НЕП скале. На проблематичност испитиваних тврдњи указује и велики број неутралних одговора у скали, као и еколошки неодређених наратива у интервјуу оних испитаника који се у скали (не) сложе са тврдњом, а у интервјуу не умеју да аргументују своје становиште. Другим речима, у свим наведеним случајевима НЕП скалом није

било могуће утврдити стварне ставове испитаника поводом ових тврдњи. Квалитативном анализом наратива испитаника током реализованог интервјуа идентификовали смо карактеристике тврдњи које се налазе у основи наведених проблема. У питању су изостајање еколошког контекста (у првој тврдњи), неодређеност појединих делова тврдње (у првој и шестој тврдњи), сложеност формулације (у шестој тврдњи) и проблематичност употребљене метафоре (у једанаестој тврдњи). Све карактеристике наведених НЕП тврдњи које су овим истраживањем препознате као проблематичне су језичко-семантичке природе и довеле су до слабог разумевања и разлика у тумачењу.

Резултати НЕП скале коришћени су и користе се код нас и у свету, између осталог, за потребе процењивања ефеката и ефикасности еколошког васпитања и образовања и пројектовање образовне политике у погледу овог значајног образовног концепта. Истраживањем идентификовани проблеми у разумевању три од петнаест тврдњи у овом инструменту доводе у питање валидност скале и могућност да се на основу изјашњавања испитаника у скали са сигурношћу могу доносити закључци о њиховим ставовима поводом проблема који се њима испитују. Већ ови резултати спроведеног истраживања указују да је податке о еколошким погледима испитаника прикупљене НЕП скалом потребно обавезно, са задршком, користити у наведене сврхе. Истраживањем, с једне стране, јесу обухваће-

ни само будући васпитачи и учитељи и чињеница је да би резултате овог истраживања требало проверити и на другачијем узорку испитаника. С друге стране, будући да су током свог претходног образовања били у контакту са еколошким васпитањем и образовањем, као и да се професионално припремају да у раду са најмлађима промовишу и примењују циљеве овог образовног концепта, студенти Учитељског факултета јесу оптималан узорак да кроз осврт на скалу помогну у сагледавању њених (потенцијално спорних) карактеристика. Овим истраживањем идентификовани разлози за спорност тврдњи у скали ради добијања увида у аспекте еколошког погледа на свет испитаника свакако намећу упитаност да ли скала заиста одражава реалну слику о еколошком погледу на свет испитаника из било које популације, на било којем нивоу образовања, ма којег профила стручњака за који се школују. Будући да смо ширим истраживањем обухватили и остале НЕП тврдње, пре обухватнијих закључака, свакако је потребно обрадити и анализирати и преостале резултате. Међутим, већ ови резултати сугеришу да је за потребе добијања објективнијег увида у нечији еколошки поглед на свет неопходно или ревидирати спорне тврдње у скали или скалу користити у комбинацији са интервјуом, будући да тек разговор са испитаницима открива њихове стварне еколошке ставове, размишљања и вредности који су у основи њихових еколошких погледа на свет.

Литература

- Anderson, M. (2012). The New Environmental Paradigm (NEP) Scale. In: Spellerberg, I. et al. (Eds.). *The Berkshire Encyclopedia of sustainability: measurements, indicators, and research methods for sustainability* (260–262). Massachusetts, US: Berkshire Publishing Group. Retrieved March 22, 2022. <https://umaine.edu/soe/wp-content/uploads/sites/199/2013/01/NewEcologicalParadigmNEPScale1.pdf>
- Chatterjee, D. P. (2008). Oriental disadvantage versus occidental exuberance: appraising environmental concern in India. *International Sociology*. 23 (1), 5–33. <https://doi.org/10.1177/0268580907084384>

- Dunlap, R. E. & Van Liere, K. D. (1978). The New Environmental Paradigm: A Proposed Measuring Instrument and Preliminary Results. *The Journal of Environmental Education*. 9 (4), 10–19. <https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875>
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. & Jones R. E. (2000). Measuring the endorsement of the New Ecological Paradigm: a revised NEP scale. *Journal of Social Issues*. 56 (3), 425–442. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>
- Erdogan, N. (2009). Testing the new ecological paradigm scale: Turkish case. *African Journal of Agricultural Research*. 4 (10), 1023–1031.
- Gillaspay, R. (2015). *Environmental worldviews: Western and deep ecology*. Retrieved March 25, 2020. from: <https://study.com/academy/lesson/environmental-worldviews-western-deep-ecology.html>
- Gooch, G. D. (1995). Environmental beliefs and attitudes in Sweden and the Baltic states. *Environment and Behavior*. 27, 513–539. <https://doi.org/10.1177/0013916595274004>
- Hawcroft, L. J. & Milfont, T. L. (2010). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years: A meta-analysis. *Journal of Environmental psychology*. 30 (2), 143–158. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.10.003>
- Karapandžin, J. i Rodić, V. (2016). Ekološka svest studenata poljoprivrede Novosadskog univerziteta – testiranje razlika primenom NEP skale. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 161 (1), 53–65.
- Lalonde, R. & Jackson, E. L. (2002). The new environmental paradigm scale: has it outlived its usefulness? *The Journal of environmental education*. 33 (4), 28–36. <https://doi.org/10.1080/00958960209599151>
- Manoli, C. C., Johnson, B. & Dunlap, R. E. (2007). Assessing children's environmental worldviews: Modifying and validating the New Ecological Paradigm Scale for use with children. *The Journal of Environmental Education*. 38 (4), 3–13. <https://doi.org/10.3200/JOEE.38.4.3-13>
- Mišćević Kadijević, G. i Vasiljević, D. (2019). Utvrđivanje proekoloških pogleda budućih vaspitača i učitelja. U: Pavlović Breneselović, D., Spasenović V. i Alibabić, Š. (ur.). *Obrazovna politika i praksa: u skladu ili u raskoraku. Zbornik radova* (103–107). Nacionalni skup *Susreti pedagoga*, 25. i 26. januara 2019. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije.
- Ogunbode, C. A. (2013). The NEP scale: measuring ecological attitudes/worldviews in an African context. *Environ Dev Sustain*. 15, 1477–1494. <https://doi.org/10.1007/s10668-013-9446-0>
- Petrović, N. i Škrbić, B. (2016). Ekološke vrednosne orijentacije i spremnost na aktivizam u Srbiji. *Zbornik radova — Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu*. 64, 47–71. <https://doi.org/10.5937/zrgfub1664047P>
- Rideout, B. E., Hushen, K., McGinty, D., Perkins, S. & Tate, J. (2005). Endorsement of the new ecological paradigm in systematic and e-mail samples of college students. *The Journal of Environmental Education*. 36 (2), 15–23. <https://doi.org/10.3200/JOEE.36.2.15-23>
- Srbinovski, M. S. (2016). Gender differences in environmentalism: A case study of Macedonian students. *Inovacije u nastavi*. 29 (4), 101–114. <https://doi.org/10.5937/nasvas1903381S>
- Stanišić, J. M. (2021). Ekološki pogledi na svet učenika osnovne i srednje škole – primena NEP skale. *Inovacije u nastavi*. 34 (3), 76–94. <https://doi.org/10.5937/inovacije2103076S>
- Schultz, P. W. & Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 29, 540–558. <https://doi.org/10.1177/0022022198294003>

- Van Petegem, P. & Blicek, A. (2006). The environmental worldview of children: A cross-cultural perspective. *Environmental Education Research*, 12, 625–635. <https://doi.org/10.1080/13504620601053662>

Summary

The New Ecological Paradigm scale (NEP scale) examines the environmental view of the world and the results can be used for assessing the effectiveness of environmental education and planning future educational policies. Despite its widespread use, the scale is subject to criticism. In order to check the researchers' assumptions about the problematic nature of the statements in the scale, and encouraged by the broader context of the NEP scale application, we decided to conduct a qualitative research. The goal was to gain a better insight into the respondents' thoughts underlying their evaluations of the statements in the NEP scale. The sample consisted of the students of the Teacher Education Faculty, University of Belgrade. The NEP scale and the interview protocol were the instruments used in the research. The data were processed using the program for qualitative research MAXQDA 12. In the paper, we present a part of the results of a wider research. A comparative analysis of the responses in the scale and the respondents' narratives indicated a frequent discrepancy between these two categories of the responses in the 1st, 6th and 11th statements of the NEP scale. This called into question the possibility of using the NEP scale to determine the actual attitudes of the respondents regarding these claims. The analysis of the respondents' narratives identified the characteristics of the claims, which are the basis of the mentioned problems, and some of them include the absence of the environmental context, the vagueness of the parts of the specific claim, the complexity of the wording. These results suggest that, in order to gain a more objective insight into one's environmental worldview, it is necessary to revise the disputed claims in the scale or use it in combination with an interview.

Keywords: *NEP Scale, qualitative research, environmental education, primary school teachers, preschool teachers*